

onalisme nog voorbij. Het peilde den ernstigen toestand, waarin het Christendom verkeerde, niet ter helfte. Het zocht zijn sterkte in een zelfgenoegzame houding. Het gebruikte als bewijsmiddelen dat, wat het juist bewijzen wilde: de wonderen en voorspellingen der Schrift.

De levensuitingen van filosofie en theologie schenen niet anders dan laatste stuiptrekkingen te zijn. Dan — door KANT en SCHLEIERMACHER kwamen ze weer tot herleving. Het was als ware er een wonder geschied. Hielp KANT de filosofie over het doode punt heen door tegenover het onkritisch een kritisch rationalisme te stellen, dat de grenzen van de menschelijke kennis afbakende en de theoretische rede den toegang tot het zuivere geloofsterrein verbood, SCHLEIERMACHER bewees gelijken dienst aan de theologie en met name aan de apologetiek. De Tendenz van heel SCHLEIERMACHER's optreden was apologetisch, getuige de titel van het boek, waarmede hij debuteerde: „Ueber die Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern.“ En zijn eerste rede daarin wordt geannonceerd: „Apologie.“⁴¹⁾ Feitelijk is hij de schepper van de apologetiek. Wel was die naam vóór hem reeds gebruikt⁴²⁾ en deed men ook druk aan wetenschappelijke apologie, maar van een eigenlijke apologetiek, als zelfstandig onderdeel der theologie was er nog geen sprake geweest. Hij ruimde haar in zijn theologische systeem een eereplaats in en wel onder de filosofische theologie, volgens hem de wortel der geheele theologie.⁴³⁾ Zij heeft onderzoek te doen naar het karakteristieke wezen van het christendom en het protestantisme.⁴⁴⁾ Of anders uitgedrukt: zij heeft het wezen der vroomheid en der vrome gemeenschappen in samenhang met de overige werkzaamheden van den menschelijken geest als het wezen van het christendom in tegenstelling met andere geloofsvormen en kerken te verstaan.⁴⁵⁾ Zijn apologetiek is saamgesteld uit de volgende factoren: vooreerst ze is niet antithetisch, bestrijdend, maar thetisch, uiteenzettend; vervolgens ze draagt, hoewel bij de theologie ingedeeld, een filosofisch karakter; voorts, haar taak is niet „beweisen,” gelijk de Aufklärungstheologen wilden, maar „begründen” — op haar toch is de dogmatiek, ja de gansche theologie gebouwd; verder, ze vindt haar grond in de vroomheid, in de ervaring; bovendien, ofschoon in het centrum van die ervaring staat de door Jezus van Nazareth vol-